

После краћих, уводних разматрања о физичким особина Биокова, писац проучава сточарство на овој планини, и говори о пашњацима и својини земљишта, о зградама за сточаре и стоку, о сточарском животу и т. д. Несумњиво је, да је писац дао овом расправом врло добар прилог за географско проучавање сточарства. Али један резултат овог рада вреди нарочито истаћи. Иако на Биоково, као планину у Средоземној Области, изјављују лети благо сточари из околних села, опет се из пишчевих излагања виде разлике у сточарству на североисточној и југозападној страни планине. На североисточној страни, на пример, паша је по благо нагнутој, кршној падини, која се диже од села до врх гребена; на југозападној страни, међутим, паша је на високој површи испод гребена, док се стрми одсек, којим Биоково пада према мору, не искоришћује. Због овога су на североисточној страни стаје на мањој висини, а на југозападној на већој; на североисточној страни, даље, поред стаја има и станова (ради искоришћавања виших делова планине), док на југозападној страни станова нема. Сточарски живот је у опште развијенији на кршној, североисточној, него на приморској, југозападној страни.

Б. Ж. Милојевић.

Штебуш Александар: Наши главни пољопривредни реони. Издање Министарства Пољопривреде и Вода, одељење за ратарство, књига 4. Београд 1926. стр. 1—74, са 13 карата изван текста.

Врло интересантна студија о пољопривреди у нашој земљи.

Писац најпре истиче везе између климе и биљних формација, на којима се заснива реонизација пољопривреде. На територији наше државе владају четири климатска типа. Три су зонална и долазе с поља из суседних великих зона: атлански са Северозапада, медитерански са Југозапада и источни са Северо-истока. Четврти је тип локални, јер зависи од висине краја. Сем тога писац издваја три климатске области, које се јављају у крајевима где се сукобљавају поменути климатски типови. То су источна климатска област, под утицајем висине у Поморављу и Источној Србији; источна климатска област под утицајем медитеранским у Повардарју; и атланска климатска област под утицајем источне у Посавини.

Климатски типови проузрокују специфичне биљне формације: средоземној клими одговарају макије, средње-европској шуме, источној степе, и алпској ливаде.

Под утицајем источне климе је већи део наше државе. На Истоку су претежнији храст и буква, а на Западу четинари. Утицају источне климе писац приписује јаку оголићеност у источној половини наше државе. Обешумљеност Јужне Србије није

последича крчења, већ климе. Ту се сукобљавају источна и средоземна клима. Распрострањење храста на Истоку и Североистоку у вези је са сувљом климом, јер се храст насељава у области која представља прелаз од хумидне ка аридној зони.

Издвојена су четири реона: типично шумски, који заузима централни део наше државе; реон несталних шума на Истоку и Југу; медитерански, реон карста и макије; и степски реон, који захвата део велике днарске равнице.

У овим реонима превлађују три типа земље. Тип *чернозјома* — црнице са великим садржајем хумуса, распрострањен је услед суве климе у Бачкој, Банату и Срему. Други, *подзоласти* тип, одликује се тиме што су у њему распаѓање минералних састојака и растварање органских материја јако повећани. Сем тога у њему је врло јако испирање. Подзоласти тип се дели на: југоисточни или јужносрбијански; моравски, у којему је распрострањена смоница и гајњача; централни-планински, који се одликује плитким земљиштем; долињски или посавски, у коме се истичу врло плодни речни наноси; североалпски, који се карактерише планинском црницом, врло богатом хумусом, лединама и под-алпским ливадама.

Јадранско Приморје је област црвенице, где се јака влажност смењује са периодом највеће суше.

Сем тога, писац целу државу дели на две велике привредне зоне, северну или северо-источну са знатним процентима зиратног земљишта, и јужну или југо-западну где превлађују утрине, пашњаци и ливаде. Високи проценти зиратног земљишта и распрострањање култура на Северу, Североистоку и Истоку поклапају се са утицајем источне климе.

Културне биљке писац дели на еуритопне и стенотопне, оне које се шире на великим и на мањим просторима. Главна зона озиме пшенице обухвата северни део наше државе, и одатле се шири Истоку и Југу. Ово простирање озиме пшенице последица је климе, јер пшеница тражи топло земљиште и избегава влажност. Реон јечма и овса наставља се на реон пшенице и ратарског појаса. Кукуруз је специфична култура речног аливијума. Област црвене детелине, кромпира и лана пада у северо-западни део наше државе, јер је овде хладнија и влажнија клима. Реон јабука, крушака и ораха захвата ратарску област и улази дуж река у шумско-планинску област. Винова лоза се не може лако реонизирати, јер је она баштенска култура. Због утицаја земљишта и инсолације она се шири далеко на Север. *Маслине*, *смокве*, *йиринач* и *џамук* су такође регионалне биљке. Маслина и смоква су представници средоземне области. Ове две биљке су распрострањене у нашем

приморју, али у колико се иде Северу њихове културе су све незнатније. Пиринач се гаји на крајњем Југо-истоку, где је погодно земљиште за натапање. Памук боље издржава сушу, али се и он гаји тамо где је влажније земљиште, поглавито око Битоља, а мање у брегалничкој и скопској области.

М. Лутовац

Насеља и порекло становништва. Књ. 18.

Мал Д-р Јосиф: Ускочке сеобе у словенске покрајине с 1—215, Београд, 1924.

Студија о ускочким сеобама у троугао између Сења на Јадранском Мору, Вараждина на Драви и ушћа Соче, а на основи архивске грађе, путописа и радова Валвазора, Ивића и Шишића. Ускоци су кренули из Босне, да би избегли турски режим или да ступе у службу Аустријанаца. Иако их је 1727. позвао надвојвода Фердинанд краљ Угарске, да штите границу, ипак су имали спорове и сукобе са племством и сељацима у областима Жумберку и Метлици. Од 1535. до 1564. они добијају земљу слободну од обавеза за време од 20 година и ослобођени су порезе (трећине.) Али у 18. веку није било слободне земље, Турци су спречавали исељавање, а Ускоци нису били вољни да крче. Погранични командант, Херберштајн, насељава их по јужној Штајерској. Други су се населили око Сења и Клиса; као одлични морнари они су се бавили трговином дуж обале и пловидбом по Јадранском Мору. После пада Скадра неки су се населили по долинама Соче и Випаве и по Карсту, где су се одали трговини и пљачки. Авантуристе су, али су као војници верни. Помогли су да се угуши сељачка буна 1573. и 1602. као и устанак Зрињскога и Франкопана. Униатски покрет се код њих јавља 1611., када је епископ Симеон признао власт Рима; овај је покрет пропао услед давања привилегија (1691.) српској цркви у Војводини и Славонији. *Ив Шашко*

(Bibliographie géographique, 1926, превео Б. М. Дробњаковић).

Насеља и порекло становништва, књ. 19., с. 1—501.

Павловић Љуба; Умична Црна Гора с. 1.—197

Рукопис, готов за штампу 1914., пропао је за време рата, и писац је понова почео испитивања 1919. г. Област обухвата простор између Рајца, Повлена, Скрапежа, Мораве и Чемернице. Ово је област абразионих површи панонског језера. После повлачења језера са највишег нивоа, постале су у старој језерској површи многе потолине дуж раседа. Земљиште је разноврсног геолошког састава. Клима је оштра: снег пада од новембра. Пожега је више од пола године под маглом, а са њоме и сва котлина. Кишни „Дринац“ и хладна и сува „Устока“ бришу површи.

Земљиште је делом оголићено, али богато испашама. За време Турака превлађивало је сточарство, уз које су се бавили и аргаштином. Аргаштина је исто што и печалба, односно гурбетлук. Аргати су пред Ђурђевдан или пред летњег Св. Николу силазили у Ваљево, да траже посао. Ужице је у ово време било центар из кога су кириције одлазиле у Солун и Дубровник. Оно је још и сада центар кирицилука. Од 1880., у колико су се комуникације умножавале, сточарство замењује земљорадња, а површи су под воћњацима, њивама и насељима. Становништво је старо: област је била насељена у бронзано доба, затим за време Римљана; многобројна су богомилска гробља; манастири су били центри у којима се радило на одржавању ових крајева. Међу данашњим насељима, вароши су постале поред друмова: Пожега, Косјерић, Ражана. Села су у депресијама или у вртачама; поглавито су старовлашког типа, изузев најмлађих и оних поред друмова, која су шума диског типа. Превлађују куће полубрвнаре, получатмаре, са дрвеним кровом или са кровом под ћерамидом или црепом. Из Ужица је унет стари херцеговачки тип, те су Пожега, Косјерић и Ужице пре 1870. били праве херцеговачке чаршије не само с кућама, него и са свима другим одликама (једноспратне куће с приземном основом од камења). Данашње је становништво досељено: 33% становника дошло је крајем 17. века, 46% становника је дошло у 18. веку и до 1827. г. из Старог Влаха преко Нове Вароши и Мораве (100%), Прибоја и Дрине, Сјенице и Ибра. Последње слободне просторије су населили насељеници из Санџачког Старог Влаха, који су били компромитовани у устанцима 1875—1878., или досељеници од Пљеваља, који су заменили ужичке муслимане одсељене у Санџак.

Дробњаковић Др. Боривоје М.: Смедеревско Подунавље и Јасеница, с. 193—392.

Врло детаљна студија области између Дунава на Северу, Мораве на Истоку, Великог Луга и Јасенице на Југу и линије Гроцка-Младеновац на Западу. У области су заступљене три језерске површи: рипањска на Западу, риносавска на Истоку и београдска јужно од Смедерева. Област је више оголићена од осталих делова Шумадије; у западном делу нарочито успева пшеница, у источном кукуруз, а винова лоза на „златној обали“ дуж Дунава. Некадање јако развијено гајење свиња данас је замењено гајењем стоке у долинама. Све је интензивније гајење шећерне репе. Област је била насељена врло рано. Многобројни су остаци из римског и познијих доба. За време Турака, ради веће безбедности, становништво се повлачи из друмских насеља. Тек после Свиштовског Мира насеља се приближа-

вају друмовима, и број становника је од 1732—1895. порастао у размери 1 : 8. Од 1850. г. оснивају се нова насеља на местима где су дотле била имања. Међу долинским и површинским насељима најстарија су била разбијеног-старовлашког типа; Аустријанци, затим Турци и Кнез Милош покушавали су да их групишу. Данас се насеља могу груписати овако: једна потпуно збијена на таласастим површима, друга шумадијског типа са засеоцима и трећа која се налазе дуж путева. Од примитивног бурдеља кућа је прешла све фазе до данашње зидане куће. Данашње становништво чине досељеници (91%) и то: 35% косовско-метохиски досељеници насељени у јужном делу области, 25% динарски досељеници насељени на језерским површима, 11% досељеници са Тимока, који су населили долину Мораве (нарочито од 1815—1833.) и 6% моравско-вардарски досељеници. Најстарији су косовски досељеници.

Мићкић Љубомир Ж.: Златибор, с. 398-500.

Златибор је пространа висораван без горе, под суватима и ливадама. У дужину се пружа, од Муртенице до Груже, око 25 км. а у ширину, од Градине до Торника, око 15 км. Цела је висораван на серпентинској подлози и покривена је испашама. Због велике висине и планинског карактера област има оштру и хладну климу. Ветрови „ударују“ обично са запада и то је кошава („кривац“) која доноси кишу и снег. „Сјеверац“ је најхладнији, „велики вјетар“ дува с југа, топај је и доноси плаху кишу, а „нотњик“ дува ноћу, нарочито кад је ведро. Снег често пада од новембра до маја и дебео је по 1—2 метра. Оваква клима није повољна за земљорадњу и насеља. Ипак се на стрмим падинама Муртенице налази на усамљене станове на висини од 1300 метара. Цереалије се гаје, али сточарство превађује. Најбогатији поседују до 300 оваца, 70 коза и 50 говеди. Становништво се бави и воћарством, пчеларством, производњом катрана и луча, кирицилуком и занатима. Многи лети иду у *аргашину*, радећи пољске радове. Обично одлазе у села око Ужица и Пожеге, а спуштају се и у Шумадију, Мачву, Посавину и Подунавље. Живе патријархалним животом. Предања су се очувала; празнике прослављају са свима старим обичајима. Пред породичне славе одржавају се и преславе — „завјетине“ (слава једног села или засеока). Од 335 породица само су 14 потомци старог становништва, 19 је досељено из Црне Горе, 48 из Херцеговине, 34 из Босне и 165 из Санџака и Горњег Лима. Досељавање је почело одмах после Косовског Боја, и било је нарочито знатно око 1833. и у 1876. г., за време устанка у Санџаку.

(Bibliographie Géographique, 1926, прево Б. М. Дробњаковић). *Из Шатенио*

Насеља и порекло становништва, књ. 20, с. 1—726.

Смиљанић Томо: Мијаца, Горна Река, Мајровско Поље с. 1—124.

Врло детаљна студија, нарочито богата психичким проматрањима. Описана област је басен Радике, притоке Црнога Дрима; обухвата област Мијака низводно, Горну Реку узводно од Барича, и Мајровско Поље на Истоку. Предео Мијака се састоји из високих карсних површи тријаског кречњака, између 1.500 и 2.000 м. на Стогову (на Истоку) и 2.600 на Корабу (на Западу); долине су усечене, делом у палеозојске шкриљце у три реда тераса: од 1.000, 800 и 600 м. На дну долина је медитеранска клима повољна за културу винове лозе и смокава. Стране до 1.000 м. имају континенталну климу са обилним снегом. До 1.500 м. оне су раније биле под шумом, која је данас искрчена. Око села, чије су неке куће још и данас изнад 1.300 м. налази се нешто њива са ражи и шшеницом, чија жетва осигурава исхрану становништва за време од три месеца. Изнад села, планина је покривена испашама. Наилази се на многобројне трагове античких људских насеља и средњовековних манастира. За време Турака, избегло у планине становништво је сачувало полунезависност, своје хришћанске барјаке, школе и манастире, словенску литургију, топонимију и српске песме. Под арбанашким притиском избегли су на десну обалу Дрима и асимилovali Куцовлахе, али у 18. веку, арбанашки бегови су се настанили у Дебру, један део Мијака је емигрирао на Исток, док је други прешао на Ислам (Курки и Торбеши). Несигурност је изазвала опадање сточарства и тиме дефинитивно исељавање у Грчку, Шумадију, па чак и у Украјину. Од Рата се сточарство поново развило и главне миграције јесу повремена кретања зидара, „џириџија“, терзија, зоографа, који су радили фреске у црквама од Јадранског до Црнога Мора, познатих „копаничара“ - дрворезаца и продаваца бозе. Сви су штедљиви и већина од занатлија постају индустријалцима и трговцима на велико. Ово је здрава и јака раса, горда на своје порекло и везана патријархалном дисциплином. У испитаној области од 2932 куће 1647 су куће потомака досељеника, од којих 119 из Арбаније. Од 14219 становника 8627 су хришћани, а 6502 муслимани. Горна Река је цела на висини изнад 950 м., у планини где човек не може да се насели у врло узачим долинама. Снег пада од септембра до априла, а хладни северни ветар „пајрог“ врло често дува. Ово је изолована област, у којој сточарство није развијено; становништво са свога земљишта има хране само за два месеца. Арбанаси су делимично асимилovali Словене; али су чести случајеви да су муслимани и хришћани рођаци, и да становни-

штво говори арбанашким језиком са применом српских речи, и себе не сматра Арбанасом. Од 700 кућа 416 је досељеничких, од којих 107 из Арбаније. Од 3000 становника 1506 су хришћани, а 1594 муслимани. Мавровско Поље је карсно поље дужине 8 а ширине 3 км; висина је 1500 м. Клима је оштра. Успевају само раж, јечам и просо. Од 320 кућа 182 су досељеничке, од којих 36 арбанашких, 17 из Горње Реке, а 44 из Мијака; од 1536 становника 1431 су хришћани.

Рађеновић Пејшар: Бјелајско Поље и Бравско, с. 125—280.

Ова два поља Босанске Крајине, између Уне и Сане, одвојена су прагом од 950—1100 м висине а 3—4 км ширине; пружају се између Осјеченице на западу (1795 м) и Црног Врха на истоку (1603 м) Прво је облика троугла; дугачко је 35 км, а широко на основи 10 км; друго је дугачко до 30 км, а широко до 3 км. У једном и другом су дна подељена на мање сливове. Оштрија је клима у Бравском (750—800) него у Бјелајском Пољу (570—670), али источни ветар (сунчаник), врло хладан зими, чини да овде исто тако сазри жетва у лето. У Бјелајском Пољу је у средини појас ливада око којих је поја: ораница. Око ових се омотава појас пашњака и све редом даље: појас планинских ливада и најзад појас шума. Ораница има 9.145 хектара, а ливада 7987 хектара. Највише простора заузимају шуме (37.890 хектара). Да би давале род, њиве се љубре најдаље на четврту годину. Становништво је сачувало многе пастирске обичаје. Некада је на једну кућу долазило преко 1000 оваца; данас нема више од 100 што је ипак знатан број када се има у виду да сваког пролећа угине велики број због глади. Осим од усева (овас, јечам) имају прихода и од шуме. У Бравском Пољу њиве се љубре сваке треће године; сточарство превлађује (5200 хектара ливада а 2000 хектара оранице). Развијена мрежа друмова и шумске железнице доприносе размени производа између поља и Далмације. Насеља се могу поделити у две групе, на насеља бесправног становништва и на насеља слободног становништва. Прва су завучена, страновита, раштркана и удаљена од главних друмова, друга су на равним и отвореним положајима и ушорена. Прва је оснивала „сиротиња раја“ а друга повлашћено становништво-муслимани. Највећи део становништва је досељен: после Карловачког Мира муслимани су напустили Лику и Далмацију а за њима и хришћани, нарочито православни. Казне, одметања и глад довели су и друге (1000 досељеника после глади у 1774. години). 4% породица досељено је из Црне Горе и Херцеговине, 73% из Далмације и босанских поља, а остале из Лике. Становништво је лепо и снажно, али пређашњег

здравља и чврстине нестаје чему је узрок ишчезавање задруга и са тим у вези употребавање још незрелих младих за најтеже послове. Становништво има динарске карактеристике: интелигенција, осетљивост, сруба.

Карановић Милан: Поуње у Босанској Крајини, с. 281—656. Детаљна и живописна студија области северозападне Босне, од Јајца до Саве, и према тромеђи Босне, Далмације и Лике. Кад се Поуње посматра са Пећских Брда и Гомиле, падају у очи ове морфолошке црте: површ, карсна зараван, проширене речне заравни и бреговито земљиште. На површи клима има алписку оштрину; хладан ветар са Пљешивице мрзне воће и кукуруз. Клима је блажа на карсној заравни, а најблажа је на брежуљцима на Северу, где се оре за кукуруз два месеца раније него у Бихаћу. Област је насељена врло рано: Римљани су већ у њој градили путеве. Данас су насеља у планини и груписана у Карсту. Динарску кућу све више замењује кућа алписког типа, а под утицајем исељеника, који су се вратили из Америке и зидана кућа црепом покривена. Становништво се бави сточарством и земљорадњом; сточарство превлађује у западном делу површи. Гаје се овце, свиње и говеда. Свуда успева кукуруз који служи за исхрану и раж за стаму; јечам успева на планини; воћњаци су многобројни код муслимана; православни имају само шљиве. Од друге половине 19. века развила се трговина; успостављене су тешње везе са Цариградом преко Сарајева и са Далмацијом преко Ливна, док Београд воденим путем из Крајине добија коже и оvas, и шаље Крајини со, ракију, одело и књиге. Изградња железничке пруге и станице у Новом као и мрежа путева учинили су те је кирицилук опао. У место даљних путовања, кириције врше пренос робе до железнице. Од пре 20 година живот се у многоме изменио, нарочито под утицајем исељеника, који су се вратили из Америке, подигли куће и уложили капитал: 3 новчана завода има Бихаћ. Становништво је у већини православно (2538 породица са 6675 кућа) и муслиманско (2000 породица са 10.549 кућа). Католици су (293 породице са 566 кућа) већином досељеници из Лике. Муслимани воде порекло једним делом (21% од породица, 46% од кућа) од Анадолаца, који су држали граничне гарнизоне. Православни досељеници су у Крајину дошли из Санџака, Херцеговине и из Црне Горе. Многи су дошли из Далмације, да попуне празнине после ратова 1788.—1791; 48% се населило у другој половини 19. века, 51% је из Лике. У психичком погледу се јасно разликују старинци од Динараца.

Из Шашењо

(Bibliographie Géographique 1926, пре-
вео Б. М. Дробњаковић).